

Prace Filologiczne 2023 (78): 199–212

ISSN 0138-0567; e-ISSN 2720-5037

Copyright © by Jarosław Łachnik, 2023

Creative Commons: Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-

-Bez utworów zależnych 3.0 PL (CC BY-NC-ND 3.0 PL)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>

<https://doi.org/10.32798/pf.1120>

JAROSŁAW ŁACHNIK

Uniwersytet Warszawski, Warszawa

e-mail: j.lachnik@uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-5169-3159>

WYBRANE PROBLEMY POLITYCZNE I SPOŁECZNE
W NAJNOWSZYM SŁOWNICTWIE POLSKIM
– NA MATERIALE OBSERWATORIUM JĘZYKOWEGO UW

SELECTED CONTEMPORARY SOCIO-POLITICAL AND CULTURAL
ISSUES IN THE LATEST POLISH VOCABULARY AS REFLECTED
IN DATA FROM THE LANGUAGE OBSERVATORY
OF THE UNIVERSITY OF WARSAW

ABSTRACT: The paper presents an analysis of the latest Polish lexis related to political and social life. The study covers 1103 units (beginning with the letters A–O) from the dictionary of neologisms of the Linguistic Observatory of the University of Warsaw. The author discusses selected methodological problems related to lexical analysis of neologisms and offers a classification of lexical items into thematic fields. The quantitative load of the lexical fields is examined, with the most and least loaded fields being indicated.

KEYWORDS: neologism, thematic field, political vocabulary, social vocabulary

Informacje wstępne

Celem artykułu jest prezentacja i analiza leksykalna najnowszych polskich jednostek związanych z życiem politycznym i życiem społecznym. Słownictwo zostało wyekscerpowane z dwóch witryn internetowych, na których można znaleźć

słownik neologizmów polskich prowadzony przez Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego¹ (dalej: słownik OJ UW). W obu źródłach występuje łącznie około pięciu tysięcy nowych jednostek leksykalnych, z których część została wprowadzona i opisana przez poprzedni oraz obecny zespół redakcyjny², a część – zgłoszona przez użytkowników języka (słownik ma charakter crowdsourcingowy/społecznościowy).

Badanie polega na wyborze słów związanych z polityką i zjawiskami społecznymi oraz podziale tej leksyki na grupy możliwie jednorodne pod względem tematyczno-znaczeniowym. Punktem dojścia jest analiza ilościowa obciążenia poszczególnych grup.

Dobór materiału

Zostały przeanalizowane wszystkie jednostki odnotowane w słowniku neologizmów OJ UW zaczynające się na litery A–O. Wyekscerpowano 103 jednostki związane z polityką i 1000 jednostek związanych z życiem społecznym. Analizie poddano zatem 1103 jednostki, co stanowi ponad 20% wszystkich jednostek neologicznych zebranych w OJ UW i jest próbą reprezentatywną nie tylko dla leksyki społeczno-politycznej, ale dla całej grupy neologizmów w słowniku.

Wyodrębnienie wyrazów i połączeń wyrazowych związanych z językiem polityki było w większości przypadków bezdyskusyjne. Słownictwo dotyczące życia społecznego sprawiło natomiast więcej problemów, ponieważ bardzo trudno wyznaczyć granice tego zbioru. W związku z tym wybrano dwanaście grup nazywających ważne współcześnie pola tematyczne związane z życiem społecznym i przeanalizowano słownictwo w obrębie tych pól. Takiemu rozwiązaniu można postawić zarzut pewnej przypadkowości. Jednak trudno o ustabilizowane ujęcie słownictwa, które samo w sobie jest płynne, ponieważ dopiero kształtuje się w języku. Zwróćmy także uwagę, że w pewnym sensie taką przypadkowością obarczony jest sam słownik OJ UW: jego autorzy nie dysponują środkami pozwalającymi na pełną, konsekwentną, wszechstronną ekscerpcję nowych jednostek

¹ Są to witryny: starsza nowewyrazy.uw.edu.pl oraz jej nowa wersja – obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl (otwarta w listopadzie 2021 r.) – obydwie prowadzone przez zespół Obserwatorium Językowego Uniwersytetu Warszawskiego. Na tych dwóch stronach internetowych znajduje się słownik neologizmów polskich, z tym że od końca 2021 r. uzupełniany i rozbudowywany jest wyłącznie słownik na stronie obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl. Zasady opisu haseł słownikowych – por. Hącia i in. 2021a i 2021b (obydwie prace dotyczą przede wszystkim poprzedniej wersji słownika).

² Poprzedni zespół redakcyjny działał do 2018 r. W skład obecnego wchodzi: Agata Hącia, Katarzyna Kłosińska, Barbara Pędzich oraz Jarosław Łachnik. Współpracownikami obserwatorium są: Mateusz Adamczyk, Dagmara Banasiak oraz Kaja Kiełpińska.

języka – wiele z tych jednostek jest po prostu zgłaszanych przez użytkowników, którzy się z nimi zetknęli.

Poza obrębem badania pozostały zatem tym razem takie pola tematyczne jak np.: jedzenie³, moda i strój, muzyka, film i szerzej – sztuka, ciąża i macierzyństwo czy turystyka.

Z materiału wykluczono także wszystkie warianty jednostek: ortograficzne (por. *aqua aerobic* i *akwaaerobik*⁴; *500 plus* i *500+*⁵; *dogsitter*, *dog-sitter* i *dog sitter*⁶), słowotwórcze (*dermatokosmetyk* i *dermokosmetyk*⁷, *ageistowski* i *age-istyczny*⁸) oraz frazeologiczne (*taki mamy klimat* oraz *sorry, taki mamy klimat*⁹). Brany pod uwagę i wliczany w obręb określonego pola był wyłącznie (pogrubiony) wariant najczęstszy, czyli ten, który stanowił punkt wyjścia pełnego hasła słownikowego.

Kwalifikacja jednostek do pól tematycznych

Jednostką poddaną badaniu, a więc także – kwalifikowaną do określonego pola tematycznego – jest wyraz (połączenie wyrazów) w określonym znaczeniu. Jednostka polisemiczna może znaleźć się w dwóch (kilku) polach w zależności od znaczenia. Na przykład rzeczownik *dziaders* występuje w trzech znaczeniach (definicje za słownikiem z witryny *obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl*):

1. Dziadersem potocznie i żartobliwie nazywa się człowieka, głównie mężczyznę, którego zachowanie, poglądy, gusta i sposób bycia są odbierane przez mówiącego jako przestarzałe lub wręcz anachroniczne i który (w opinii mówiącego) nie jest w stanie sprostać nowoczesnej rzeczywistości społecznej.

2. Dziadersem potocznie, niechętnie i obraźliwie nazywa się mężczyznę zajmującego uprzywilejowaną pozycję społeczną lub polityczną i odwołującego się do niej, aby

³ Temu polu tematycznemu autor artykułu poświęcił bowiem dwie odrębne prace (por. Łachnik 2022a i 2022b).

⁴ Z definicją ‘gimnastyka w wodzie, zwykle w basenie, połączona z elementami tańca’. Definicje pochodzą zwykle ze słownika OJ UW (*nowewyrazy.uw.edu.pl*). Ten słownik zawiera jednak definicje realnoznaczeniowe oraz kontekstowe. Żeby zachować jednorodny charakter definicji przytaczanych w pracy, niektóre z nich musiały zostać przeformułowane.

⁵ ‘wprowadzone w 2016 r. świadczenie pieniężne od państwa, które od 2019 roku wynosi po pięćset złotych na każde dziecko w rodzinie’

⁶ ‘osoba zarobkowo zajmująca się opieką nad cudzymi psami’

⁷ ‘kosmetyk do pielęgnacji skóry, mający właściwości lecznicze’

⁸ ‘związany z ageizmem, noszący znamiona ageizmu [dyskryminacji kogoś ze względu na wiek]’

⁹ ‘o sytuacji/sprawie, w której osoby odpowiedzialne za nią niczego nie zrobiły, zasłaniając się przyczynami lub przeszkodami, które uznajemy za pozorne, nietłumaczące braku działań ze strony tych osób’

umocnić swój wizerunek. **Dziaders** często wykorzystuje w tym celu swoich podwładnych lub osoby w jakiś sposób zależne od niego i na różne sposoby je upokarza, poucza itp. W opinii krytyków, zwłaszcza politycznych, **dziaders** ma przestarzałe poglądy na rzeczywistość i zwykle myli się w jej ocenie.

3. Dziadersem potocznie i obraźliwie nazywa się osobę, zwłaszcza mężczyznę (niezależnie od tego, w jakim jest wieku), który protekcyjnie odnosi się do kobiet (i w taki sposób o nich myśli), przekonanego o własnych racjach.

Definicja nr 1 podkreśla przestarzałe poglądy i sposób bycia osoby określanej mianem *dziadersa*. Definicja nr 2 zwraca uwagę na wykorzystywanie przez niego uprzywilejowanej pozycji społecznej. Z kolei w definicji nr 3 na pierwszy plan wysuwa się stosunek tej osoby do kobiet. Dlatego jednostki *dziaders 1.* oraz *dziaders 2.* włączono w obręb pola postawy, poglądy, ZJAWISKA¹⁰, a jednostkę *dziaders 3.* – w obręb pola KOBIEȒA, feminizm (leksem w tym znaczeniu również nazywa pewną postawę, ale ze względu na wskazany element znaczeniowy można go precyzyjniej powiązać z tym właśnie polem). Z podobnych powodów leksem *dotykowiec* w znaczeniu 1.¹¹ jest kwalifikowany do pola TECHNIKA, TECHNICYZACJA, a w znaczeniu 2.¹² – umieszczany w ogóle poza badanym materiałem.

Również niejednorodnie – co tym bardziej zrozumiałe – traktowane są pary homonimiczne. Leksem *dziaderstwo I*¹³ znajduje się w polu postawy, poglądy, ZJAWISKA, a rzeczownik *dziaderstwo II*¹⁴ – nie jest umieszczony wśród badanych elementów językowych.

Zwróćmy uwagę, że kwalifikacja poszczególnych jednostek monosemicznych do określonych pól tematycznych także następuje problemowo. O trudnościach z umieszczeniem leksemu w obrębie danego pola pisali w zasadzie wszyscy badacze zajmujący się podziałem materiału leksykalnego na pola tematyczne (semantyczne, pojęciowe) (por. np. Cygal-Krupa 1986, Witaszek-Samborska 2005, Batko-Tokarz 2008, 2019). A. Markowski (1990, t. 1, s. 129–130) zwracał uwagę na to, że niektóre leksemy mogą należeć do dwóch (kilku) wyróżnionych pól. Jednak w badaniu, którego punktem dojścia jest charakterystyka ilościowa poszczególnych pól, należy każdą jednostkę przypisać do jednego pola. Ideałem byłby wybór takiego pola, w które ta jednostka wpisuje się najsilniej, najbardziej

¹⁰ Częścią nazwy pola zapisaną WERSALIKAMI posługują się jako skróconą nazwą pola tematycznego (por. p. 5 niniejszego artykułu).

¹¹ ‘urządzenie elektroniczne wyposażone w ekran dotykowy’

¹² ‘osoba mająca pamięć dotykową, traktująca dotyk jako swój podstawowy zmysł’

¹³ ‘bycie dziadersem’ (jednostki DZIADERSTWO I i II zostały uznane w słowniku za homonimiczne, dlatego są numerowane z użyciem cyfr rzymskich)

¹⁴ ‘coś lichego, tandetnego’

wyraziście. Niekiedy trudno to jednak przesądzić i dlatego kwalifikacja siłą rzeczy staje się do pewnego stopnia arbitralna (wynika z intuicji badacza).

Badacz oczywiście powinien kierować się także spójnością i konsekwencją opisu. Dlatego na przykład podobnie zbudowane wyrazy (o ile łączy je także podobieństwo semantyczne) dobrze byłoby umieszczać w obrębie jednego pola. I tak derywaty z przedrostkiem *e-* (oznaczającym, że coś, co wyrażono podstawą słowotwórczą, ma charakter elektroniczny i wiąże się z internetem) są zaliczane do pola TECHNIKA, TECHNICYZACJA (życia), np. *e-lekarz*, *e-pacjent*, *e-zwolnienie*, *e-skierowanie*, *e-recepta*, *e-badanie*, *e-medycyna*, *e-wizyta*, właśnie ze względu na znaczenie wnoszone przez wskazany prefiks. Mogłyby jednak znaleźć się także w polu ZDROWIE, MEDYCYNĄ, ponieważ dotyczą leczenia, a nawet w polu PANDEMIA, gdyż rozpowszechniły się (a część z nich wręcz powstała) w związku z pandemią wirusa COVID-19. Właśnie przez wzgląd na konsekwencję opisu w tym samym polu zostaną umieszczone jednostki: *e-sport* (leksem mógłby się znaleźć także w polu SPORT) oraz *e-terrorizm* (który niewątpliwie można by zakwalifikować również do pola ZJAWISKA [społeczne]).

Innym sposobem postępowania w przypadku jednostek wątpliwych (czy też takich, które w rzeczywistości należą do części wspólnej różnych pól) jest kierowanie się odcieniem znaczeniowym najsilniej podkreślonym w definicji. Z tego powodu jednostkę *e-faktura*¹⁵ umieszczono w polu TECHNIKA, TECHNICYZACJA, a synonimiczną jednostkę *ekofaktura*¹⁶ – w polu EKOLOGIA.

Słownictwo polityczne

Zaskakujące, że – mimo przetaczających się w mediach głośnych dyskusji politycznych oraz silnej polaryzacji politycznej polskiego społeczeństwa od kilkunastu lat – słownik OJ UW notuje stosunkowo niewiele nowych jednostek odnoszących się do realiów politycznych (103 jednostki, mniej niż 10% przeanalizowanego materiału). Być może dzieje się tak dlatego, że osobami zgłaszającymi hasła są w dużej mierze ludzie młodzi, mniej zainteresowani polityką. Drugą grupę stanowią (pół)profesjonaliści – językoznawcy i osoby zainteresowane językiem (np. redaktorzy, korektorzy, tłumacze). Możliwe, że ci użytkownicy starają się unikać słów kontrowersyjnych, skrajnie oceniających, a taki charakter mają niejednokrotnie neologizmy związane z życiem politycznym.

¹⁵ 'faktura wystawiona w formie dokumentu elektronicznego' [podkr. J.Ł.]

¹⁶ 'faktura wystawiona w formie dokumentu elektronicznego, uchodząca za bardziej ekologiczną' [podkr. J.Ł.]

W centrum tego słownictwa znajdują się **wyrazy nazywające wydarzenia polityczne** – 7 jednostek. Mogą być to wydarzenia rzeczywiste (np. *afery madyrycka*¹⁷, *Brexit*¹⁸) lub możliwe w przyszłości (np. *Italexit*, *Frexit*, *Polexit*¹⁹). Dość wyrazistą grupę stanowią neologizmy opisujące **elementy rzeczywistości i abstrakta związane z tymi wydarzeniami** (uczestników, artefakty, zachowania itp.) – 10 jednostek. Są to na przykład nazwy pojazdów, którymi poruszali się liderzy oraz członkowie poszczególnych sztabów w czasie kolejnych wyborów, por. *brankobus* (od imienia Bronisława Komorowskiego), *du-dabus* (od nazwiska Andrzeja Dudy) itp. Wyrazistą grupę stanowią również wyrazy utworzone od nazwiska Adama Hofmana w związku z tzw. aferą madyrycką, której polityk był głównym bohaterem (np.: *hofmanic*, *hofmanienie*, *hofmaniarstwo*²⁰). Stosunkowo liczne będą też **nazwy poglądów i nurtów politycznych** (np. *blairyzm*²¹, *antykacyzm*²²), zjawisk wynikających z tych poglądów (*depisyzacja*²³), a przede wszystkim **osób nazwanych ze względu na nie** (np. *antykorwinista*²⁴, *gowinista*²⁵, *libek*²⁶, *kuc II*²⁷) – łącznie 25 jednostek. W najliczniejszym (ale też najmniej jednorodnym) zbiorze znajdują się **nazwy**

¹⁷ ‘wydarzenia związane z podróżą służbową do Madrytu na przełomie października i listopada 2014 r. trzech ówczesnych posłów partii Prawo i Sprawiedliwość oraz burza medialna wokół tych wydarzeń: część mediów informowała wówczas o nieprawidłowościach w organizacji wyjazdu’

¹⁸ ‘wystąpienie Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej’ (stosuję pisownię pojawiającą się na stronie nowewyrazy.uw.edu.pl; poprawnie ortograficznie należałoby raczej pisać *brexit*)

¹⁹ ‘hipotetyczne wystąpienie Włoch (Francji, Polski) z Unii Europejskiej’ (i podobnie: *italexit*, *frexit*, *polexit*)

²⁰ *hofmanic* – ‘oszukiwać, defraudować pieniądze przeznaczone na działalność publiczną lub cele społeczne’, *hofmanienie*, *hofmaniarstwo* – ‘oszukiwanie, zwłaszcza polegające na defraudacji pieniędzy’

²¹ ‘polityka ekonomiczna oparta na zasadach solidarności społecznej, ale nieodrzucająca gospodarki wolnorynkowej’

²² ‘postawa sprzeciwu wobec polityki Jarosława Kaczyńskiego (a wcześniej również jego brata – Lecha Kaczyńskiego)’

²³ ‘odsunięcie partii Prawo i Sprawiedliwość od władzy i przywrócenie praworządności po zakończeniu rządów tej partii, widziane jako konieczność przez przeciwników tej partii’

²⁴ ‘osoba, która sprzeciwia się poglądom głoszonym przez skrajnie prawicowego polityka Janusza Korwin-Mikkego’

²⁵ ‘członek partii Jarosława Gowina (przez pewien czas wicepremiera i ministra w rządzie Zjednoczonej Prawicy) lub zwolennik tego polityka’

²⁶ ‘lekceważące określenie liberała, zwłaszcza w języku ludzi o poglądach lewicowych’

²⁷ ‘lekceważące określenie zwolennika Janusza Korwin-Mikkego i jego partii, zwłaszcza jeśli zwolennik ten jest młodym mężczyzną’ – stereotypowo zwolennikom tego polityka przypisuje się (w środowisku osób niechętnych jego partii) noszenie długich przetłuszczonych włosów związanych w kucyk

zjawisk politycznych i zjawisk związanych z polityką (np. *demokracura*²⁸, *eu-rokampania*²⁹, *late poll*³⁰) – 38 jednostek.

Ciekawe są jednostki powstałe w związku z niedawnymi wydarzeniami politycznymi, ale we współczesnym języku odnoszące się niekoniecznie do polityki, a raczej opisujące zachowania (i odczucia) człowieka. Dotyczy to na przykład fraz *ale się nie cieszył(em)*, *ale się nie uśmiechał(em)*. Wiązą się one pierwotnie z głosowaniem w lipcu 2017 r. przez Jarosława Gowina (ówczesnego wicepremiera w rządzie Zjednoczonej Prawicy) za projektem ustawy o Sądzie Najwyższym, przez dużą część prawników uznawanym za niszczący niezależność polskiego sądownictwa. Obydwie frazy są nieco zmienioną wersją słów przypisywanych politykowi, a najprawdopodobniej użytych przez dziennikarzy, który opisywali jego zachowanie w czasie głosowania. Późniejsze wystąpienia obydwu połączeń wskazują na ich oderwanie od tamtej sytuacji (*Zapewne w Brukseli Morawiecki głosiwał, ale się nie cieszył. To nie ma znaczenia*³¹), a nawet od polityki w ogóle (*facet sfotografował się z ślimakami, które zabija na pierogi i ma z tego fortunę. ludzie raczej gratulowali niż hejtowali. ale się nie uśmiechali*). Z wypowiedzi polityka (Elżbiety Bieńkowskiej, wicepremier i minister infrastruktury w rządzie Donalda Tuska) dotyczącej ogromnych opóźnień pociągów w związku z atakiem zimy w styczniu 2014 r. pochodzi fraza (*sorry,*) *taki mamy klimat*. Ten neofrazeologizm dzisiaj odnosi się raczej do będącej wynikiem czyichś zaniedbań sytuacji, której mówiący nie akceptuje, chociaż nie może jej zmienić (*Taki mamy klimat; Publicznie bezpieczniej puścić bąka, niż zakaszleć*).

Na peryferiach słownictwa politycznego można umieścić jednostki, które wprawdzie nie powstały bezpośrednio w związku z żadną sytuacją polityczną, ale w ciągu ostatnich kilku (kilkunastu) lat były szczególnie często używane w dyskursie publicznym przy okazji określonych wydarzeń i są obciążone taką konotacją społeczną. Wyrażenia określające *na wkurwie I i II* odnoszą się do ogromnego wzburzenia, wściekłości, a nawet frustracji, które charakteryzują kogoś (*baba na wkurwie*) lub czyjeś zachowanie (*robić coś na strasznym wkurwie*). Jednak zostały bardzo wyraźnie powiązane z protestami kobiet po tym, jak kierowany przez Julię Przyłębską Trybunał Konstytucyjny zaostriżył w Polsce prawo aborcyjne w październiku 2020 r. (*Tak odczułam większość. Byli jednak i tacy, którzy po prostu przyszli na wielkim wkurwie, w których temat aborcji poruszył coś więcej, coś głębiej [...]; Nie bijcie nas, my kobiety idziemy na wkurwie ale pokojowo*).

²⁸ 'forma rządów łącząca dyktaturę i demokrację'

²⁹ 'kampania wyborcza do Parlamentu Europejskiego'

³⁰ 'prognoza wyników wyborów publikowana po zakończeniu głosowania na podstawie wyników częściowych'

³¹ Wszystkie przykłady pochodzą ze słownika OJ UW i są przytaczane w wersji oryginalnej (bez poprawek czy innych ingerencji).

Bić Was nie będziemy). Podobne obserwacje można by odnieść do rzeczownika *miększon*³² i zwrotu *mieć miększona*³³, w świadomości wielu użytkowników związanych z wypowiedzią Zbigniewa Ziobry, ministra sprawiedliwości w rządzie Zjednoczonej Prawicy, o negocjacjach premiera Mateusza Morawieckiego na forum Unii Europejskiej w grudniu 2020 r. dotyczących możliwości powiązania budżetu UE z zasadą praworządności w poszczególnych krajach.

Wybrane grupy tematyczne słownictwa związanego z życiem społecznym

Najnowsze słownictwo o charakterze społecznym zebrane w słowniku OJ UW zasadniczo różni się od słownictwa politycznego. Stanowi grupę ekstremalnie rozbudowaną, różnorodną, o niejasno wyznaczonych granicach. Można niemal odnieść wrażenie, że – gdyby określenia *słownictwo o charakterze społecznym*, *słownictwo dotyczące życia społecznego* zinterpretować możliwie szeroko – do tej grupy trzeba by zaliczyć niemal wszystkie nowe jednostki leksykalne. Wszak w zasadzie każda z nich (nawet nazwy nowych potraw czy naczyń) może mieć jakieś odniesienia społeczne. Takie podejście uniemożliwiłoby przeprowadzenie badania. Dlatego też do analizy wybrano tylko pewne obszary tematyczne związane z życiem społecznym, które wydały się ważne dla współczesnego człowieka (12 grup jednostek leksykalnych).

Do tych pól tematycznych należą:

1. Słownictwo związane z **prawami kobiet**, a także z **feminizmem** (np. *matronat*³⁴, *herstoria*³⁵) [nazwa grupy: KOBIELA].
2. Słownictwo związane z **płcią, seksualnością**, także **prawami mniejszości seksualnych** (np. *coming out*³⁶, *cisgenderowy*³⁷) [nazwa grupy: PŁEĆ].

³² ‘osoba (zwłaszcza mężczyzna), która nie jest nieustępliwa, twarda, nie trzyma się jasno wyznaczonych reguł (zwłaszcza jeśli są one dla niej niewygodne)’

³³ ‘zwłaszcza o mężczyźnie: być słabym psychicznie, łatwo się poddawać, łatwo ulegać wpływom innych’

³⁴ ‘patronat w odniesieniu do działań prokobiecych, zgodnych z postulatami ruchów feministycznych itp.’

³⁵ ‘historia opisywana z perspektywy feministycznej, ze szczególnym uwzględnieniem dziennej roli kobiet’

³⁶ ‘ujawnienie jakiegoś ważnego faktu ze swojego życia, który jest uznawany w społeczeństwie za wstydlivy i nieakceptowalny, zwłaszcza przynależności do mniejszości seksualnej’

³⁷ ‘o osobie, której płeć kulturowa odpowiada płci wpisanej w akcie urodzenia, lub o czymś właściwym takiej osobie’

3. Słownictwo związane z **wpływem państwa i jego instytucji na życie** obywateli (np. *ołówkowe*³⁸, *mieszkanie chronione*³⁹) [nazwa grupy: PAŃSTWO].

4. Słownictwo związane z **techniką, technicyzacją życia i nowymi mediami** (np. *hackaton*⁴⁰, *dronie*⁴¹) [nazwa grupy: TECHNIKA, TECHNICYZACJA].

5. Słownictwo związane ze **zdrowiem i medycyną** (z tego pola zostało wyłączone słownictwo bezpośrednio odnoszące się do pandemii koronawirusa) [nazwa grupy ZDROWIE, MEDYCYNĄ]. Zgromadzoną tu leksykę można podzielić na dwie podgrupy:

- a) problemy zdrowotne, choroby i ich leczenie (np. *hortiterapia*⁴², *DDA*⁴³);
- b) kosmetologia, medycyna estetyczna (np. *ostrzykiwać się*⁴⁴, *dermoceutyk*⁴⁵).

6. Słownictwo związane z **pracą**, w tym **nazwy zawodów** (np. *dogwalker*⁴⁶, *korpo*⁴⁷) [PRACA].

7. Słownictwo związane ze **sportem** (np. *goleador*⁴⁸, *masowac*⁴⁹) [SPORT].

8. Słownictwo związane z **czasem wolnym, relaksem** (np. *couch potato*⁵⁰, *gniotek*⁵¹) [CZAS WOLNY].

³⁸ ‘świadczenie pieniężne wypłacane przez pracodawcę (lub państwo) pracownikowi, którego dziecko chodzi do szkoły, mające w zamyśle pokryć np. koszty wyprawki szkolnej’

³⁹ ‘forma pomocy społecznej w postaci lokalu mieszkalnego, mająca przygotować osoby w nim przebywające do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępująca pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę’

⁴⁰ ‘spotkanie, podczas którego duża grupa ludzi przez kilka godzin lub dni wspólnie programuje’

⁴¹ ‘autoportret lub selfie zrobione za pomocą aparatu zamontowanego na dronie’

⁴² ‘metoda lecznicza, w której wykorzystuje się pracę w ogrodzie i przebywanie wśród roślin jako narzędzia terapeutyczne’

⁴³ ‘dorosłe dziecko alkoholika – zespół zaburzeń psychicznych (stany lękowe, zaniżona samoocena, niezdolność do nawiązywania bliskich relacji itp.) dotyczących osoby dorosłej, których przynajmniej jedno z rodziców było alkoholikiem’

⁴⁴ ‘wstrzykiwać sobie jakiś preparat, np. botoks, osocze, kwas hialuronowy, w celach estetycznych, m.in. poprawy wyglądu skóry twarzy, zredukowania zmarszczek, korekcji kształtu ust’

⁴⁵ ‘kosmetyk do pielęgnacji skóry, mający właściwości lecznicze’

⁴⁶ ‘osoba, która zarobkowo zajmuje się wyprowadzaniem psów’

⁴⁷ 1. ‘korporacja’, 2. ‘osoba pracująca w korporacji’

⁴⁸ ‘w piłce nożnej: zawodnik, który w pewnym okresie lub w określonym turnieju zdobył najwięcej bramek; król strzelców’

⁴⁹ ‘wśród kulturystów: przejść na specjalną dietę i wykonywać określony trening, który ma na celu zbudowanie masy mięśniowej’

⁵⁰ ‘osoba, która większość czasu spędza, leżąc na kanapie i oglądając telewizję’

⁵¹ ‘miękki przedmiot z elastycznego materiału dający się łatwo gnieść w dłoniach, używany przez dzieci do zabawy, a przez dorosłych do odstresowywania się’

9. Słownictwo związane z **zagrożeniami klimatu, ekologią** (np. *ekowojownik*⁵², *lęk klimatyczny*⁵³) [EKOLOGIA].

10. Słownictwo związane z **pandemią koronawirusa** (np. *kaganiec*⁵⁴, *covidianin*⁵⁵) [PANDEMIA].

11. **Nazwy osób** określanych przez pryzmat zjawisk społecznych (np. *atencjusz*⁵⁶, *frankowicz*⁵⁷) [OSOBY].

12. **Nazwy postaw, prądów, procesów i zjawisk społecznych** (np. *narkoturystyka*⁵⁸, *chrystofobia*⁵⁹) [ZJAWISKA].

Zbadano zatem dziesięć grup tematycznych, pod względem znaczeniowym powiązanych z określonym zjawiskiem centralnym (np. sportem, zdrowiem, ekologią, pandemią bądź pracą) oraz dwie grupy dodatkowe, mające charakter bardziej ogólny. Do tych dwóch grup zaliczano tylko takie jednostki, które trudno by było przypisać do grup wcześniejszych, chociaż te jednostki bez wątpienia odnoszą się do życia społecznego.

Granice wszystkich grup są nieostre, a ich zakresy nakładają się na siebie. Mimo to w przypadku każdej jednostki starano się wydobyć aspekt znaczeniowy wybijający się na plan pierwszy i przyporządkowywano ją do jednego pola tematycznego.

Analiza ilościowa poszczególnych grup analizowanego słownictwa

W tabeli I i na wykresie 1. wskazano obciążenie ilościowe analizowanych grup słownictwa związanego z życiem społecznym oraz z życiem politycznym. Słownictwo polityczne zostało potraktowane jako jedno pole ze względu na minimalne obciążenie poszczególnych podgrup.

⁵² ‘działacz ekologiczny o radykalnych poglądach, postępujący się nielegalnymi lub nieetycznymi metodami działania’

⁵³ ‘chroniczny strach przed katastrofą klimatyczną’

⁵⁴ ‘według ludzi negujących istnienie pandemii koronawirusa: maseczka ochronna’

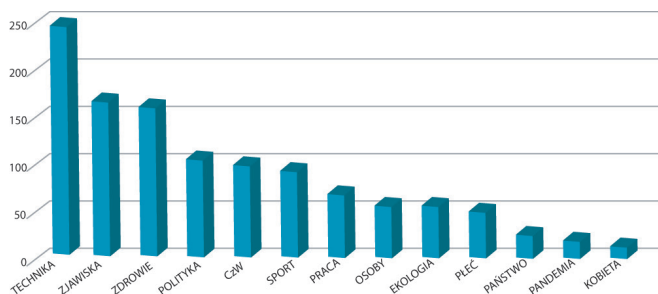
⁵⁵ ‘według ludzi negujących istnienie pandemii COVID-19: ci, którzy boją się koronawirusa i uważają, że należy się przed nim chronić’

⁵⁶ ‘osoba lubiąca być w centrum zainteresowania, nieustannie zabiegająca o uwagę innych, niejednokrotnie gotowa zrobić wiele, żeby inni o niej mówili’

⁵⁷ ‘osoba, która zaciągnęła kredyt hipoteczny we frankach szwajcarskich, zwłaszcza przed kryzysem finansowo-ekonomicznym w 2015 r., czego skutkiem jest to, że musi ona spłacać bardzo wysokie i niekorzystnie przeliczane raty kredytu’

⁵⁸ ‘wyjazdy turystyczne, których celem jest przede wszystkim zażywanie lub przemyt narkotyków’

⁵⁹ ‘silna niechęć i odraza do chrześcijaństwa i chrześcijan’

Wykres 1. Układ ilościowy słownictwa politycznego i poszczególnych grup słownictwa związanego z życiem społecznym

(źródło: opracowanie własne)

Tabela I. Obciążenie pól tematycznych przez neologizmy (źródło: opracowanie własne, na podstawie słownika OJ UW)

Pole tematyczne	Liczba jednostek w polu	Procentowy udział pola w liczbie wszystkich jednostek
TECHNIKA, TECHNICYZACJA	247	22,4
ZJAWISKA	160	14,5
ZDROWIE, MEDYCYNĄ	157	14,2
SŁOWNICTWO POLITYCZNE	103	9,3
CZAS WOLNY	100	9,1
SPORT	94	8,5
PRACA	67	6,1
OSOBY	51	4,6
EKOLOGIA	48	4,4
PŁEĆ	37	3,4
PAŃSTWO	16	1,5
PANDEMIA	12	1,1
KOBIETA	11	1,0

Najliczniejszą grupę stanowi słownictwo związane z techniką, technicyzacją i nowymi mediami (ponad 22 proc. analizowanego materiału). Obciążenie powyżej 14 proc. ma pole *nazwy zjawisk, prądów i postaw społecznych*, a także jednostki znaczeniowo powiązane ze zdrowiem oraz medycyną. Dopiero na czwartym miejscu znajdzie się słownictwo polityczne oraz – z podobnym obciążeniem

– leksemy i związki frazeologiczne dotyczące czasu wolnego i sportu. Pole PRA-CA, stanowiące najliczniejszą grupę słownictwa współnoodmianowego (czyli dobrze ugruntowanego w języku) w koncepcji A. Markowskiego (1990, t. 1, s. 233–234) nie jest bardzo silnie obciążone w słownictwie najnowszym. Zaskakujące, że tak mało nowych słów (zgłoszonych przecież w dużej mierze przez osoby funkcjonujące w rzeczywistości społecznej) dotyczy ekologii, płci i seksualności, wydawałoby się wszechogarniającej pandemii, a zwłaszcza praw kobiet. Analizując materiał pod względem ilościowym, trzeba wskazać również to, że użytkownicy nie odnotowują dużej liczby nowych jednostek dotyczących wpływu państwa na ich codzienne życie.

Z badanego materiału nie można wysnuwać daleko idących uogólnień. Przeanalizowano wyłącznie wyrazy (i połączenia) rozpoczynające się na litery A–O. Za słownikiem neologizmów OJ UW nie stoi jeszcze żaden konsekwentny sposób ekscerpacji jednostek. Z drugiej jednak strony z jakichś powodów użytkownicy zgłaszają i odnotowują jednostki takie, a nie inne. Badana próba była reprezentatywna dla całości leksyki zebranej w słowniku. Można zatem wysunąć hipotezę, że w polskim słownictwie najnowszym odbija się przede wszystkim technicyzacja rzeczywistości (jest to świat droniarzy i netizenów⁶⁰, e-bankingu i e-czytników oraz fabletów⁶¹), a także nowe media (świat fejsbuka, instagrama, influencerów, youtuberów, w którym guglujemy, wysyłamy lajki, odlubiamy i komciami⁶²). Rzeczywistość sportu, relaksu i czasu wolnego dominuje nad rzeczywistością obowiązków i pracy, a problemy świata współczesnego (zagrożenia ekologiczne, prawa mniejszości seksualnych, prawa kobiet, pandemia) są dostrzegane, ale pozostają na obrzeżach. Słownictwo społeczne bezsprzecznie przeważa nad politycznym.

Bibliografia

- Batko-Tokarz, B. (2008). Tematyczny podział słownictwa w „Wielkim słowniku języka polskiego”. W: P. Żmigrodzki, R. Przybylska (red.), *Nowe studia leksykograficzne*, t. 2 (31–48). Kraków: Wydawnictwo Lexis.
- Batko-Tokarz, B. (2019). *Tematyczny podział współczesnego słownictwa języka polskiego – teoria, praktyka, leksykografia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

⁶⁰ ‘osoba bardzo często korzystająca z internetu, zwykle współtworząca publikowane w nim treści’

⁶¹ ‘mobilne urządzenie elektroniczne łączące w sobie funkcje smartfona i małego tabletu’

⁶² ‘zamieszczać komentarze w internecie’

- Cygal-Krupa, Z. (1986). *Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hącia, A., Kłosińska, K., Łachnik, J., Pędzich, B. (2021a). Słownik polskich neologizmów w Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego. W: E. Horyń, E. Młynarczyk (red.), *Dialog z Tradycją*, t. 9: *Językowe świadectwo przemian społecznych i kulturowych* (109–130). Kraków: Collegium Columbinum.
- Hącia, A., Kłosińska, K., Łachnik, J., Pędzich, B. (2021b). Problemy metodologiczne związane z opisem nowych jednostek języka na przykładzie słownika neologizmów (OJUW). W: E. Horyń, E. Młynarczyk (red.), *Dialog z Tradycją*, t. 9: *Językowe świadectwo przemian społecznych i kulturowych* (131–153). Kraków: Collegium Columbinum.
- Łachnik, J. (2022a). Analiza najnowszego słownictwa polskiego z pola tematycznego JEDZENIE – na materiale słownika Obserwatorium Językowego UW. Analiza formalna jednostek i analiza ilościowa pola, *Prace Filologiczne*, 77, 291–314.
- Łachnik, J. (2022b). Nowe słownictwo związane z jedzeniem – na materiale Obserwatorium Językowego UW. Próba rekonstrukcji struktury pola tematycznego, *Poradnik Językowy*, 2, 25–45.
- Markowski, A. (1990). *Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny*, t. 1–2. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Witaszek-Samborska, M. (2005). *Studia nad słownictwem kulinarnym we współczesnej polszczyźnie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest prezentacja i analiza najnowszego słownictwa związanego z życiem politycznym i życiem społecznym zebranego w słowniku neologizmów Obserwatorium Językowego UW. Zostały przedstawione wybrane problemy metodologiczne napotymane przez badacza prowadzącego analizę leksykalną tego słownictwa. Analizie poddano 1103 jednostki rozpoczynające się na litery A–O. Przedstawiono pola tematyczne, do których zostały przyporządkowane poszczególne jednostki neologiczne. Przeanalizowano obciążenie poszczególnych pól – wskazano pola najbardziej i najsłabiej obciążone.

SŁOWA KLUCZOWE: neologizm, pole tematyczne, słownictwo polityczne, słownictwo o charakterze społecznym

JAROSŁAW ŁACHNIK
Instytut Języka Polskiego
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Warszawski
Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa